

Ιστορία Σλαβικών Λαών

Ενότητα 8^η: Μεγάλη Μοραβία, Β' μέρος

Αγγελική Δεληκάρη

Λέκτορας Μεσαιωνικής Ιστορίας των Σλαβικών Λαών

Τμήμα Ιστορίας – Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Μεγάλη Μοραβία, Β' μέρος

Περιεχόμενα ενότητας

1. Το ιεραποστολικό και συγγραφικό έργο του Μεθοδίου στη Μ.Μοραβία.
2. Η δίωξη και η εξορία του Μεθοδίου απο τον γερμανικό κλήρο.
3. Η τύχη των μαθητών των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου μετά την κοίμιση του Μεθοδίου.

Σκοποί ενότητας

- Οι σχέσεις ανάμεσα στον γερμανικό κλήρο και τη νεοσύστατη Σλαβική Εκκλησία της Μ.Μοραβίας.
- Ο απόηχος της βυζαντινής επίδρασης στο μοραβικό κράτος.

Βίος του Μεθοδίου

- Ο Μεθόδιος συνέχισε μόνος το αποστολικό τους έργο. Από τον Βίο του Μεθοδίου γνωρίζουμε ότι ο ηγεμόνας της Παννονίας (η Παννονία περιελάμβανε τότε το δυτικό τμήμα της σημερινής Ουγγαρίας, την ανατολική Αυστρία και το βόρειο τμήμα της Σερβίας, κέντρο της ηγεμονίας ήταν το Μόσαμπουργκ, σημ. Ζάλαβαρ, πόλη κοντά στη λίμνη Μπάλατον της Ουγγαρίας) Κότσελ (γιος του Πρίμπινα) ζήτησε από τον πάπα να στείλει τον Μεθόδιο στη χώρα του για να διδάξει τον χριστιανισμό.
- Ο Αδριανός Β΄, σύμφωνα με το Βίο του Μεθοδίου, με επιστολή του που απευθύνεται προς τους ηγεμόνες Ράστισλαβ, Σβατοπλούκ και Κότσελ τους ανακοινώνει ότι με χαρά τους στέλνει τον Μεθόδιο και τους μαθητές του για να τους διδάξει στη γλώσσα τους την εκκλησιαστική τάξη. Ο μόνος όρος που θέτει είναι να διαβάζεται στη μίσσα ο Απόστολος και το Ευαγγέλιο πρώτα στα Λατινικά και έπειτα στα Σλαβικά.

Η αντίδραση του γερμανικού κλήρου

- Τον ίδιο χρόνο 869 επισκέφτηκε και πάλι την Παννονία εφοδιασμένος με ένα ειδικό έγγραφο του πάπα Αδριανού (τη βούλλα *Gloria in excelsis Deo*) που του επέτρεπε να τελεί τη λειτουργία στα σλαβικά, και λίγο αργότερα χειροτονήθηκε από τον πάπα επίσκοπος Παννονίας (σύμφωνα με τον βιογράφο του καταστάθηκε αρχιεπίσκοπος στον θρόνο του Αγίου Αποστόλου Ανδρονίκου, δηλ. στο Σίρμιο, βορειοδυτικά του Βελιγραδίου).
- Με την πράξη αυτή, ο Μεθόδιος τέθηκε υπό την υπηρεσία της Εκκλησίας της Ρώμης και είχε στη δικαιοδοσία του τη Μοραβία και την Παννονία. Έτσι ο πάπας αποκαθιστούσε την δικαιοδοσία του στις περιοχές αυτές, αλλά ταυτόχρονα περιόριζε και τις επιβουλές του γερμανικού κλήρου.
- Ο γερμανικός κλήρος δεν δέχτηκε την κατάσταση αυτή. Η αντίδρασή του συνεχίστηκε ακόμη πιο έντονη, γιατί η χρήση της σλαβικής γλώσσας στη λειτουργία είχε δώσει ισχυρό χτύπημα στη γερμανική επιρροή.

Αλλαγή πολιτικής κατάστασης στην περιοχή

- Στο μεταξύ η πολιτική κατάσταση άλλαξε τελείως στην περιοχή αυτή. Στις αρχές του 870, ο ανεψιός του Ραστισλάβ, ο ηγεμόνας Σβατοπλούκ, αποσπάστηκε από τον θείο του και τον παρέδωσε στον Λουδοβίκο τον Γερμανικό που εισέβαλε στη Μοραβία.
- Οι Γερμανοί δίκασαν τον Ραστισλάβ, του επέβαλαν την ποινή του θανάτου, αργότερα όμως η ποινή μετατράπηκε σε τύφλωση. Ο Σβατοπλούκ ακολούθησε φιλογερμανική πολιτική.
- Ο Μεθόδιος κλήθηκε σε σύνοδο των Γερμανών επισκόπων στην οποία παρίστατο και ο βασιλιάς Λουδοβίκος Γερμανικός. Αυτοί τον καταδίκασαν, με την κατηγορία ότι κατείχε έδρα που ανήκε στη δικαιοδοσία του αρχιεπισκόπου της Βαυαρίας. Ο Μεθόδιος απάντησε ότι η περιοχή που του ανατέθηκε να διοικήσει είναι του «Αγίου Πέτρου», δηλ. ανήκει στη δικαιοδοσία του πάπα της Ρώμης.

Εξορία Μεθοδίου

- Η δήλωση του αυτή καθιστούσε τους Γερμανούς επισκόπους αντιμέτωπους με τον πάπα της Ρώμης, αλλά από την άλλη μεριά έδειχνε πόσο ο Μεθόδιος σεβόταν τη δικαιοδοσία του επισκόπου της Ρώμης, μέσα στην οποία ανέπτυξε το ιεραποστολικό του έργο.
- Παρά το γεγονός ότι ο Μεθόδιος δεν είχε ουσιαστικά παραβεί τους κανόνες, η Σύνοδος τον καταδίκασε σε εξορία στη νότια Γερμανία. Οι επικρατέστερες απόψεις για το πού κρατήθηκε έγκλειστος για δυόμιση περίπου χρόνια ο Μεθόδιος είναι δύο.
- Σύμφωνα με την πρώτη σε μοναστήρι του Έλβαγγεν (βουλγαρική άποψη, μέχρι σήμερα γίνονται εκδηλώσεις στη μνήμη των Κυρίλλου και Μεθοδίου στις 24 Μαΐου εκεί), ενώ μια μεγάλη μερίδα επιστημόνων υποστηρίζει, ότι ο Μεθόδιος και οι μαθητές του παρέμειναν για ένα χρονικό διάστημα κατά περιορισμόν στη μονή που βρισκόταν στο νησί του Reichenau στη λίμνη Bodensee κοντά στη Konstanz.

Μοναχολόγιο/Liber memorialis της μονής

- Αυτό προκύπτει με βάση κάποια ονόματα στο Μοναχολόγιο/Liber memorialis της μονής, το οποίο φυλάσσεται στην Κεντρική Βιβλιοθήκη της Ζυρίχης στην Ελβετία (σας αναφέρω ότι στο Μοναχολόγιο αυτό υπάρχουν 40.000 ονόματα, τα περισσότερα από τα οποία γράφτηκαν πριν το έτος 1000).
- Εκεί λοιπόν εντοπίζονται τα ονόματα του Κύριλλου, του Μεθόδιου, και μάλλον κάποιων συνοδών τους από την εποχή μετά τον θάνατο του Κυρίλλου. Έχουμε δύο ομάδες με ονόματα. Στην πρώτη διαβάζουμε καθαρά, Μεθόδιος, Λέων, Ιγνάτιος, Ιωακείμ, Συμεών, Δραγαΐς και τα ονόματα αυτά είναι γραμμένα στα ελληνικά.

Μοναχολόγιο/Liber memorialis της μονής β΄

- Είναι τα μοναδικά ονόματα γραμμένα στα ελληνικά και γράφτηκαν στο β΄ μισό του 9^{ου} αι. από κάποιον μοναχό (πρόκειται για τον ίδιο γραφέα) του Reichenaui στο περιθώριο της σελίδας 58. Χαρακτηριστικό είναι ότι το όνομα Κύριλλος γράφεται ανάμεσα στους κεκοιμημένους ηγούμενους της μονής αυτής.
- Αν όντως πρόκειται για τον άγιο Κύριλλο, τότε ίσως θέλησαν οι μοναχοί να εντάξουν τον διδάσκαλο των Σλάβων –αν και δεν βρισκόταν στη ζωή- στον κατάλογο της μοναστικής του κοινότητας.
- Το Μοναχολόγιο αυτό δεν είναι προσιτό ούτε σε επισκέπτες αλλά και ούτε σε επιστήμονες, όπως διαπίστωσα από την συζήτηση που είχα με τον καθηγ. Μεσαιωνικής Ιστορίας Alfons Zettler που ασχολείται με το Μοναχολόγιο. Στη διάθεσή τους έχουν οι επιστήμονες μόνο μερικές φωτογραφίες.

Αίτημα για αποφυλάκιση Μεθοδίου

- Ο Μεθόδιος προσπάθησε κατά την περίοδο της εξορίας του να επικοινωνήσει με τον πάπα Αδριανό διαμέσου αγγελιοφόρου, τον οποίο όμως συνέλαβαν οι Γερμανοί και τον σκότωσαν.
- Στο μεταξύ ο Αδριανός πέθανε, μάλλον χωρίς να μάθει ποτέ ότι ο Μεθόδιος ήταν φυλακισμένος.
- Ο διάδοχός του ο Ιωάννης Η΄ το πληροφορήθηκε με μεγάλη καθυστέρηση. Αμέσως ο νέος πάπας αποτάθηκε στον βασιλιά Λουδοβίκο τον Γερμανικό, στον οποίο κατέστησε γνωστό ότι η επισκοπή της Παννονίας ανήκε στην δικαιοδοσία της Ρώμης, και ζητούσε την αποφυλάκισή του.

Νέα κατάσταση Μοραβίας

- Ύστερα από την επέμβαση αυτή του πάπα Ιωάννη Η' (872-882) ο Μεθόδιος αποφυλακίστηκε (μάλλον άνοιξη του 873) και επέστρεψε στη Μοραβία. Εκεί βρήκε μια νέα κατάσταση.
- Οι Μοραβοί είχαν επαναστατήσει εναντίον των Γερμανών και είχαν διώξει τον γερμανικό κλήρο από τη χώρα τους. Αυτό είχε ως συνέπεια την εξασθένηση της δύναμης των Γερμανών φεουδαρχών, οι οποίοι ασκούσαν εξουσία στη Μοραβία.
- Η κατάσταση αυτή ανάγκασε τον Λουδοβικό Γερμανικό να υπογράψει συνθήκη ειρήνης με τη Μοραβία, συνέπεια όμως της οποίας ήταν να επιστρέψει ο γερμανικός κλήρος στη χώρα, ο οποίος επανέφερε στην πράξη τη λατινική λειτουργία.
- Ο ηγεμόνας Σβατοπλούκ φαίνεται ότι εκκλησιαζόταν εκεί που λειτουργούσαν οι Γερμανοί. Παρόλα αυτά δεν εμπόδιζε τον Μεθόδιο να συνεχίσει το αποστολικό του έργο στη Μοραβία

Εκκλησιαστική και μορφωτική δράση του Μεθόδιου

- Ο Μεθόδιος ανέπτυξε μεγάλη εκκλησιαστική και μορφωτική δράση, η οποία συνέπιπτε με μια πρωτοφανή άνθηση του κράτους της Μ. Μοραβίας.
- Ισχυρός πια ο Σβατοπλούκ κατόρθωσε να επεκτείνει το κράτος του και να θέσει υπό την κυριαρχία του την περιοχή της άνω λεκάνης του ποταμού Βίσιλα στην Πολωνία, ο ηγεμόνας της οποίας είχε ως κέντρο μάλλον την Κρακοβία.
- Παράλληλα με την ιεραποστολική του δραστηριότητα ο Μεθόδιος ανέπτυξε και συγγραφική δράση. Η κυρίως μεταφραστική εργασία γινόταν στον κύκλο των μαθητών του που τον συνόδευαν. Όλο αυτό το διάστημα δεν έπαψε ο γερμανικός κλήρος να διαβάλλει τον Μεθόδιο και το έργο του.
- Ο Σβατοπλούκ δεχόταν συνεχώς πιέσεις από τον γερμανικό κλήρο και κυρίως από τον Γερμανό ιερέα Βίχιγκ, ο οποίος δρούσε μέσα στη Μοραβία, να εκδιώξει τον Βυζαντινό ιεραπόστολο.

Κατηγορίες εναντίον του Μεθοδίου

- Ο Σβάτοπλουκ για να αντιμετωπίσει το θέμα αυτό, έστειλε στη Ρώμη έναν κληρικό (τον Βενετό Ιωάννη), ζητώντας από τον πάπα να δώσει λύση.
- Πράγματι ο πάπας κάλεσε στη Ρώμη τον Μεθόδιο απευθύνοντας στις 14 Ιουλίου 879 επιστολές προς τον Μεθόδιο και τον Σβατοπλούκ.
- Το 879 ο Μεθόδιος επανήλθε στη Ρώμη με εντολή του πάπα για να απολογηθεί, ανέτρεψε τις κατηγορίες που αναφέρονταν πάντα στη χρήση της σλαβικής γλώσσας στη διδασκαλία και τη λειτουργία.
- Μαζί με τον Μεθόδιο στη Ρώμη έφτασε και ο Βίχιγκ, ο οποίος τον κατηγορούσε συνεχώς. Ωστόσο ο πάπας χειροτόνησε τον Βίχιγκ επίσκοπο Νίτρας στην ανατολική Σλοβακία, η οποία ήταν στη δικαιοδοσία του Μεθοδίου.

Αποδοχή της Σλαβικής γλώσσας

- Με την πεποίθηση ότι είχε κερδίσει το παιχνίδι του ο Βίχιγκ επέστρεψε στη Μοραβία και άρχισε να διαδίδει ότι επίκειται καταδίκη του Μεθοδίου από τη Ρώμη, πράγμα βέβαια που δεν συνέβη.
- Μετά τις συνομιλίες του Μεθοδίου με τον πάπα, ο Μεθόδιος επέστρεψε τον Ιούνιο του 880 στη Μοραβία, φέρνοντας μαζί του επιστολή του πάπα προς τον Σβατοπλούκ.
- Ο Βίχιγκ νομίζοντας ότι το γράμμα αυτό ήταν καταδικαστικό για το Μεθόδιο ζήτησε να διαβαστεί μπροστά στον λαό. Η απογοήτευση αυτού και των οπαδών του ήταν μεγάλη, όταν διαπίστωσαν ότι η Ρώμη έδινε την έγκριση για τη σλαβική λειτουργία και την ανάγνωση των κειμένων της Αγίας Γραφής στη γλώσσα αυτή. Ο πάπας αποφάνθηκε ότι η Σλαβική ήταν το ίδιο αποδεκτή γλώσσα, όπως η Εβραϊκή, η Ελληνική και η Λατινική.

Επίσκεψη Μεθοδίου στην Κωνσταντινούπολη

- Η θέση του πάπα στο ζήτημα της σλαβικής λειτουργίας δεν αποθάρρυνε τον Βίχιγκ και τους οπαδούς του, οι οποίοι συνέχισαν τις καταγγελίες εναντίον του.
- Ο Μεθόδιος απευθύνθηκε και πάλι στον πάπα, ο οποίος τον κάλεσε στη Ρώμη. Όμως για ανεξήγητους λόγους ο Μεθόδιος αντί να πάει στη Ρώμη, επισκέφτηκε την Κωνσταντινούπολη μαζί με μεγάλη μάλλον συνοδεία (γύρω στο 881). Εκεί έγινε δεκτός με μεγάλες τιμές από τον αυτοκράτορα και τον πατριάρχη (σύμφωνα πάντα με τον Βίο του).
- Με την επιστροφή του στη Μοραβία, ο Μεθόδιος συνέχισε το μεταφραστικό και το συγγραφικό έργο του. Το 884 όταν ο Μεθόδιος πλησίαζε προς το τέλος της ζωής του, αναγκάστηκε να αναθεματίσει τον Βίχιγκ που είχε γίνει υπέρμαχος αιρετικής δογματικής απόκλισης.

Θάνατος Μεθοδίου

- Όταν κατάλαβε ότι πρόκειται να πεθάνει όρισε ως διάδοχό του τον μαθητή του Γοράσδο, ο οποίος ήταν Μοραβός και γνώριζε άριστα την ελληνική και τη λατινική γλώσσα.
- Την Κυριακή των Βαΐων του 885, ο Μεθόδιος μπαίνοντας στον ναό να ιερουργήσει δεν αισθάνθηκε καλά, έδωσε την ευλογία του στον Μοραβό ηγεμόνα, Σβατοπλούκ, στους κληρικούς και τον λαό του και τρεις μέρες αργότερα στις 6 Απριλίου του 885 έφυγε από τη ζωή.
- Στην κηδεία του έψαλλαν την εξώδιο ακολουθία στα Λατινικά, Ελληνικά και Σλαβικά.

Το δόγμα του Βίχιγκ

- Ο Γοράσδος ήταν αποφασισμένος να συνεχίσει το έργο του Μεθοδίου. Μετά τον θάνατο όμως του δασκάλου του δημιουργήθηκαν και πάλι προβλήματα.
- Ο Βίχιγκ τώρα άρχισε να αντιτίθεται στους συνεχιστές του έργου του Μεθοδίου. Οι ενέργειες του στη Ρώμη αυτή την φορά ήταν υπέρ του.
- Ο πάπας Στέφανος Ε΄, ο οποίος το 885 είχε διαδεχτεί τον Αδριανό Γ΄, πείστηκε από την επιχειρηματολογία του Βίχιγκ και με επιστολή του στη Μοραβία διέταζε να αναγνωριστεί το δόγμα του Βίχιγκ ως ορθό και ανέθετε σ' αυτόν την διαποίμανση της Μοραβικής Εκκλησίας.
- Το δόγμα αυτό ήταν η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος όχι μόνο από τον Θεό Πατέρα αλλά και από τον Υιό.

Απαγόρευση της χρήσης της Σλαβικής ως λειτουργικής γλώσσας

- Η αναγνώριση αυτή τη στιγμή εκείνη δεν είχε ίσως ιδιαίτερη δογματική σημασία, είχε όμως οπωσδήποτε πολιτική, γιατί με την αναγνώρισή τους από τους Μοραβούς θα επερχόταν εναρμόνισή τους με τη γερμανική Εκκλησία και θα τους αποξένωνε από το βυζαντινής προέλευσης σλαβικό έργο του Κυρίλλου και Μεθοδίου.
- Με την επιστολή του ο πάπας διέταζε τον Γοράσδο να έρθει στη Ρώμη για να συναντηθεί μαζί του. Εκτός όμως από αυτό ο πάπας με άλλη επιστολή του απαγόρευσε τη χρήση της Σλαβικής ως λειτουργικής γλώσσας.
- Έτσι, λοιπόν, για μια ακόμη φορά η Ρώμη παλινδρομούσε στο θέμα της σλαβικής λειτουργίας, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο καθαρά ότι στο βάθος δεν την ενδιέφερε η δημιουργία αυτόνομης σλαβικής εκκλησιαστικής ζωής. Άλλωστε η δράση του Κυρίλλου και Μεθοδίου είχε δημιουργήσει σε περιοχή της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας του πάπα ένα κέντρο βυζαντινής πνευματικής δραστηριότητας.

Γερμανοί κληρικοί

- Ο Γοράσδος και ο Κλήμης (Αχρίδας) προσπάθησαν να αντιδράσουν στην κατάσταση που προέκυψε χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Ο Σβατοπλούκ, κάτω από πολιτική πίεση μεταβλήθηκε σε υποστηρικτή του Βίχιγκ και του γερμανικού κλήρου.
- Τελικά ο Μοραβός ηγεμόνας ξανάφερε στη χώρα του Γερμανούς κληρικούς, στα χέρια των οποίων εγκαταλείφθηκαν οι μαθητές του Κυρίλλου και του Μεθοδίου, που ήταν γύρω στους διακόσιους.
- Καλώντας τους σε ειδική σύσκεψη μαζί με τους Γερμανούς κληρικούς, τους παρέδωσε στους τελευταίους. Οι Γερμανοί, αφού τους αιχμαλώτισαν, άλλους τους πούλησαν ως δούλους στο σκλαβοπάζαρο της Βενετίας και άλλους τους φυλάκισαν. Αυτούς που πουλήθηκαν ως δούλοι τους εξαγόρασε ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄, ο οποίος τους επανέφερε στην Κωνσταντινούπολη.

Ανάπτυξη του κυριλλο-μεθοδιανό έργου στη Βουλγαρία

- Αυτοί που φυλακίστηκαν εξορίστηκαν αργότερα στην περιοχή του Δούναβη, όπου πολλοί πέθαναν από τις κακουχίες.
- Ο Γοράσδος και μερικοί άλλοι επέστρεψαν στη Μοραβία. Το 907 η χώρα καταλήφθηκε από τους Ούγγρους και καταστράφηκε και από τότε πέρασε οριστικά σε λατινική επιρροή.
- Ο Γοράσδος κατέφυγε στην Πολωνία, ενώ άλλοι μαθητές στη Βοημία, ενώ μερικοί κατέφυγαν στη Βουλγαρία. Εκεί το κυριλλο-μεθοδιανό έργο που είχε επιτελεστεί στη Μ. Μοραβία θα έβρισκε τις καλύτερες συνθήκες για περαιτέρω ανάπτυξη.

Βιβλιογραφία για Μεγάλη Μοραβία

- Avenarius, A., *Ο Βυζαντινός πολιτισμός και οι Σλάβοι. Το πρόβλημα της πρόσληψης και του μετασχηματισμού του Βυζαντινού πολιτισμού από τους Σλαβικούς λαούς (από τον 6ο έως τον 12ο αιώνα)*, Αθήνα 2008 (μετάφραση – επιμέλεια Αγγελική Δεληκάρη).
- Birnbaum, H., “Where was the Missionary Field of SS. Cyril and Methodius?”, στο: *Thessaloniki Magna Moravia. Proceedings of the International Conference. Thessaloniki 16-19 October 1997*, Thessaloniki 1999, σσ. 47-52.
- Boyle, L., “The Fate of the Remains of St Cyril”, στο: *Cirillo e Metodii Santi Apostoli degli Slavi. Conferenza tenuta nel Pontificio Istituto Orientale nei giorni 9-11 Maggio 1963 per commemorare l’undecimo Centenario della Missione dei SS. Fratelli nella Grande Moravia*, Roma 1964, σσ. 159-193.

Βιβλιογραφία (1/6)

- Boyle, L., “The Site of the Tomb of St. Cyrill in the Lower Basilica of San Clemente, Rome”, στο: E. G. Farrugiak.ά. (εκδ.), *Christianity among the Slavs. The Heritage of Saints Cyril and Methodius. Acts of the International Congress held on the Eleventh Centenary of the Death of St. Methodius. Rome, October 8-11, 1985* [Orientalia Christiana Analecta 231], Roma 1988, σσ. 75-82.
- Dvornik, F., *Byzantine Missions among the Slavs. SS. Constantine-Cyril and Methodius*, Rutgers University Press New Brunswick-New Jersey 1970.
- Eggers, M., *Das Erzbistum des Method. Lage, Wirkung und Nachlebenderkyrillomethodianischen Mission* [Slavistische Beiträge 339], München 1996.
- Hellmann, M. κ.ά. (επιμ.), *Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863-1963* [Slavistische Forschungen 6], Köln-Graz, 1964, σσ. 39-56.

Βιβλιογραφία (2/6)

- Κατσόβσκα-Μαλιγκούδη Γ., *Οι Σλάβοι των Βαλκανίων. Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό τους*, Αθήνα εκδ. Gutenberg 2004.
- Konstantinou, E. (επιμ.), *Leben und Werk der byzantinischen Slavenapostel Methodios und Kyrillos. Beiträge eines Symposiums der Griechisch-deutschen Initiative Würzburg im Wasserschloss Mitwitz vom 25.-27. Juli 1985 zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Methodios*, Münsterschwarzach 1991.
- Kruttschnitt, E., “Ellwangen – der Verbannungsort des Slavenapostels Methodius? Ein Forschungsgeschichtlicher Überblick, zugleich ein Schulbeispiel der Rezeption”, *Rottenburger Jahrbuch für Kirchengeschichte* 8 (1989) 149-217
- Lunt, H., “Cyril and Methodius with Rastislav Prince of Morava: Where were they?”, στο: *Thessaloniki Magna Moravia. Proceedings of the International Conference. Thessaloniki 16-19 October 1997*, Thessaloniki 1999, σσ. 87-112.
- *Magnae Moraviae Fontes Historici*, τ. 3, Brno 1969.

Βιβλιογραφία (3/6)

- Mareš, F., “Die Namen des Slavenapostels Methodius von Saloniki und seiner GefährtenimVerbrüderungsbuchderReichenauerKloster”, *Cyrrillomethodianum* 1 (1971) 107-112.
- Ostrogorski, G., “The Byzantine Background of the Moravian Mission”, *DOP* 19 (1965) 3-18.
- Ταχιάος, Α.-Αι., *Κυρίλλος και Μεθόδιος*, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ταχιάος, Α.-Αι., “Η εθνικότης Κυρίλλου και Μεθοδίου κατά τας σλαβικάς ιστορικές πηγάς και μαρτυρίας”, στο: Ι. Αναστασίου (επιμ.), *Κυρίλλω και Μεθοδίω τόμος εόρτιος επί τη χιλιεστή και εκατοστή ετηρίδι*, μ. 2, Θεσσαλονίκη 1968, σσ. 83-133.
- Ταχιάος, Α.-Αι., *Η ζωή και το έργο των Κυρίλλου και Μεθοδίου. Το βυζαντινό πολιτιστικό κληροδότημα στους Σλάβους*, Θεσσαλονίκη 2009.

Βιβλιογραφία (4/6)

- Tachiaos, A.-É., “L’origine de Cyrille et de Méthode. Vérité et légendedans les sources slaves”, *Cyrrillomethodianum* 2 (1972-73) 98-140.
- Tachiaos, A.-E.
,”Sozdanieidejatel’nostliteratednogokrugaKonstantina-Kirilla do moravskojmissii”, στο: *Konstantin KirilFilosof. Dokladiodsiprozioma, rosvetenna 1100-godišninataotsmärtta mu*, Sofija 1971, σσ. 285-293
- Tadin, M., “La Glagolite (“Glagoljica”) en Istrie, Croatie, et Dalmatie dépuisses débuts jusqu’à son approbarition, limitée et bien définie, par le Saint-Siège (1248 et 1252)”, στο: Ι. Αναστασίου (επιμ.), *Κυρίλλωι και Μεθοδίωι τόμος εόρτιος επί τηχιλιοστήι και εκατοστήιετηρίδι*, μ. 1, Θεσσαλονίκη 1966, σσ. 291-329.
- *Thessaloniki Magna Moravia. Proceedings of the International Conference. Thessaloniki 16-19 October 1997*, Thessaloniki 1999.

Βιβλιογραφία (5/6)

- Thomson, F. J., “Ss. Cyril and Methodius and a Mythical Western Heresy: Trilinguism. A Contribution to the Study of Patristic and Medieval Theories of Sacred Languages”, *AnalectaBollandiana* 110 (1992) 67-122.
- Vavřínek, V., “Der Brief des mährischen FürstenRastislav an den Kaiser Michael III. und die UmständederEinladungderbyzantinischen Mission nachGrossmähren”, στο: Ε. Konstantinou (εκδ.), *Methodios und Kyrillos in ihrereuropäischen Dimension* [PhilhellenischeStudien 10], Frankfurt a. Main 2005, σσ. 329-343.
- Zagiba, F., (εκδ.), *Methodiana. BeiträgezurZeit und PersönlichkeitsowiezumSchicksal und Werk des hl. Method* [AnnalesInstitutiSlavici 9], Wien-Köln-Graz 1976.

Βιβλιογραφία (6/6)

- Zettler, A., “Die Slavenapostel Cyrill und Method im Reichenauer Verbrüderungsbuch”, στο: E. Konstantinou (εκδ.), *Leben und Werk der byzantinischen Slavenapostel Methodios und Kyrillos. Beiträge eines Symposions der Griechisch-deutschen Initiative Würzburg im Wasserschloss Mitwitz vom 25.-27. Juli 1985 zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Methodios*, Münsterschwarzach 1991, σσ. 127-139.
- Zettler, A., “Der Heilige Methodios auf der Insel Reichenau”, στο: E. Konstantinou (εκδ.), *Methodios und Kyrillos in ihrer europäischen Dimension* [Philhellenische Studien 10], Frankfurt a. Main 2005, σσ. 261-269.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Αγγελική Δελικάρη.
«Ιστορία Σλαβικών Λαών. Μεγάλη Μοραβία, Β΄ μέρος». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS192/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Αλεξάνδρα Αντωνιάδου
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2014

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

